

De net-niet elite

'Proximity to power deludes some into thinking they wield it.'

Frank Underwood (personage uit de Netflix-serie *House of cards* (2013))

'White collar employees are the assistants of authority; the power they exercise is a derived power, but they do exercise it.'

C. Wright Mills, *White collar. The American middle classes* (1951)

De net-niet elite

Hoogopgeleiden tussen macht en meritocratie

Dylan van Rijsbergen

MAZIREL
PERS

Ontwerp omslag: ST. DUO, Rotterdam

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 94 6249 935 5

e-ISBN 978 94 6249 936 2

NUR 740

© 2024 Dylan van Rijsbergen, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2024 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.mazirelpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Ter introductie: klassen in Nederland	7
1 Wat klasse is	37
2 De opkomst van een hoger geschoolde middenklasse in Nederland	67
3 Werk als identiteit en levensvervulling	97
4 Spanningen	123
5 Valangst	149
6 De mogelijkheid van verzet	173
Dankwoord	197
Noten	199
Literatuur	211

Ter introductie: klassen in Nederland

'ik zie voor me
hoe ik de weg voor ons huis op liep
als ik zijn rode busje vol wasmachineonderdelen
in de verte aan zag komen

en even zit ik weer naast hem
terwijl we die laatste paar honderd meter naar huis toe rijden
trots op mijn vader die het met zijn handen
moet verdienen'

Tsead Bruinja, uit het gedicht 'WERKLOOS' uit de bundel
Stofsûgersjongers/Stofzuigerzangers (2013)

We zaten in een Amsterdams restaurant, ik weet niet eens meer waar precies. Tegenover mij zat Tsead, die ik ken sinds mijn studietijd. Omdat onze vriendschap zo lang teruggaat, dacht ik dat hij niet veel geheimen voor me had.

Maar als studenten ontmoet je elkaar ‘midden in het nu’, dat wil zeggen: je spreekt weinig over je geschiedenis en de toekomst ligt nog open. Van de mensen die ik ontmoette, nam ik doorgaans aan dat ze uit hoogopgeleide gezinnen kwamen, net als ik.

Ik bewonderde Tsead, omdat hij dichter was geworden, en nog een behoorlijk succesvolle ook: hij kon leven van het dichten en van daaraan gerelateerde activiteiten. Dat je van je passie (want hij was altijd al gek op poëzie) je beroep maakt, dat je dat durft, vond ik ontzettend stoer. Zelf had ik, ondanks een liefde voor schrijven en intellectuele beschouwing, altijd een vast (en goed) inkomen gezocht in een kantoorbaan.

Het zal door het bier zijn gekomen dat ik hem laat op de avond vroeg hoe hij dat ooit gedurfd had: zo’n radicale keuze maken voor datgene waar hij het meest van hield, met het risico dat het allemaal op niets zou uitlopen. Hij keek even weg toen ik dat had gezegd en er viel een korte stilte. ‘Ach,’ zei hij ‘ik had nooit iets anders verwacht dan dat ik uiteindelijk gewoon ergens in een winkel zou gaan werken. Ik heb er eigenlijk niet eerder op zo’n manier over nagedacht.’ Dat antwoord had ik niet verwacht.

Tsead was opgegroeid in een ander soort gezin dan ik. Zijn vader was begonnen als wasmachinereparateur en werd daarna conciërge bij een dorpsmavo. Hij groeide op op het Friese platteland, ver van een grote stad. Hoewel hij net als ik was gaan studeren aan de universiteit in Groningen, leken de verwachtingen die hij van het leven had diametraal tegenover de mijnen te staan. Ik vroeg me af of onze verschillende levenshoudingen te maken hadden met het milieu waarin we waren opgegroeid.

Verschillende verwachtingen

Dit boek gaat over klasse. Spreken over sociale klassen is in Nederland vaak nog taboe, maar dat betekent niet dat ze er niet zijn. Mensen die uit verschillende klassen komen, hebben uiteenlopende verwachtingspatronen van het leven. Zo kon ik me niet voorstellen dat mijn vriend Tsead een mogelijke toekomst voor zich had gezien als laagbetaalde winkelmedewerker. Niet dat ik enorm hoge verwachtingen had van het leven toen ik studeerde, maar ik zag mijzelf wel in een functie waarvoor een hoger diploma werd gevraagd. Leraar bijvoorbeeld, of iets op een kantoor.

Ik realiseerde me pas later dat Tsead afkomstig was uit een andere sociale klasse. Ons gesprek zette me aan om na te denken over mijn eigen achtergrond; het wierp een vluchtig licht over de contouren van mijn éigen klasse. Het drong tot me door dat niet alleen de sociale verwachtingen die ik over mijn toekomst had, maar ook bepaalde ideeën als ‘je passie volgen’, het voetstuk waarop ik ‘hoge cultuur’ had staan en een zekere berekendheid ten opzichte van de toekomst, helemaal niet voor iedereen vanzelfsprekend waren. Voluit gáán voor waar je hart naar uitgaat, vond ik prachtig, maar onverstandig in de *winner-take-all*-markt die de kunstwereld is. Als je geen vermogen hebt om op terug te vallen en evenmin een sterk netwerk, dan kan het inkomen in die sector behoorlijk tegenvallen. Dat betekent ook dat de levensstandaard van de middenklasse – een eigen huis, een auto, voldoende budget om dingen te kopen of te doen die je leuk vindt, elk jaar op vakantie – aan je voorbij zou kunnen gaan.